

в 2000 году: реалии и прогнозы развития», Москва, МГУ, 2001. – М., 2002. *Рождественский Ю.В.* Теория риторики: учеб. пособие. – М., 1996. *Солганик Г.Я.* К определению понятий «текст» и «медиа́текст» // Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика. 2005. № 2. *Сулименко Н.Е.* Текст и аспекты его лексического анализа: учеб. пособие. – М., 2009. *Фатеева Н.А.* Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности. – М., 2006. *Чернявская В.Е.* Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Учебное пособие. – М., 2009. *Чичерина Н.В.* Медиа́текст как средство формирования медиаграмотности у студентов языковых факультетов. – М., 2008. *Шипицина Л.Ю.* Компьютерно-опосредованная коммуникация: Лингвистический аспект анализа. – М., 2010.

МАЛЯРЕНКО І. О.

(Херсонський держ. ун-т)

ЭТНОКОНЦЕПТ БУМЕРАНГ В ТЕКСТАХ АВСТРАЛИЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

У статті здійснено реконструкцію етноконцепту БУМЕРАНГ шляхом виявлення засобів когнітивно-семантичного втілення відповідної етнореалії в текстах австралійської поезії; розкрито механізми сполучуваності зазначеного етноконцепту з іншими концептами; визначено комбінаторні потенції вербалізованого етноконцепту БУМЕРАНГ та описано реалізацію цих потенцій в поетичних текстах. Доведено парадоксальну сутність концепту БУМЕРАНГ.

Ключові слова: етноконцепт, комбінаторика, вербалізація, парадокс, етнореалія.

Маляренко І. О. Этноконцепт БУМЕРАНГ в текстах австралийской поэзии. В статье предложена модель реконструкции этноконцепта БУМЕРАНГ путем анализа способов когнитивно-семантической реализации соответствующей этнореалии в текстах австралийской поэзии, раскрыты механизмы комбинаторики указанного концепта с другими концептами. Определены комбинаторные потенции вербаллизованого этноконцепта БУМЕРАНГ и проанализирована реализация этих потенций в поэтических текстах. Акцентируется внимание на парадоксальном характере концепта БУМЕРАНГ.

Ключевые слова: этноконцепт, комбинаторика, вербализация, парадокс, этнореалия.

Maliarenko I. Ethnic concept BOOMERANG in Australian poetry. The article focuses on revealing the mechanisms of the combinability of the ethnic concept Boomerang in Australian poetic texts. The potential combinability of this

concept is modelled and the ways of textual verbalization of the potential combinability are analysed. It is proved that the concept Boomerang has paradoxical nature.

Key words: ethnic concept, combinability, verbalization, paradox, ethnic realia

Мовна картина світу виступає засобом експлікації знань, що становлять концептосферу етносу, яка, у свою чергу, може бути представлена за допомогою концептів, фреймів, сценаріїв, скриптів, схем тощо.

Дослідження національних особливостей світосприйняття, менталітету, а також етноспецифіки мовної комунікації, що знаходить відображення в мовній картині світу окремої етнічної спільноти, привертають увагу широкого кола науковців (Н. Д. Арутюнова, І. О. Голубовська, О. В. Городецька, О. О. Залевська, Г. В. Колшанський, О. С. Кубрякова, О. В. Урисон).

Зміни, що відбуваються в свідомості як окремого індивіда, так і суспільства в цілому, постійний рух суспільного життя, зміна пріоритетів і цінностей невинно впливають на становлення концепту [5, с.23]. Концепт – динамічна величина, семантична структура якої залежить від багатьох факторів: стану суспільства, існуючої ситуації, культури, історії, міфології тощо, і здатна до взаємозв'язку і взаємодії з іншими концептами.

Подібно до мовних одиниць, для яких здатність до комбінаторики є загальною та обов'язковою властивістю [7, с.268], концептам також притаманно вступати в зв'язки з іншими концептами, адже людина мислить не ізольованими когнітивними одиницями, а їх комбінаціями. Саме тому окремого розгляду потребує питання про комбінаторику концептів.

Актуальність теми зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвокогнітивних студій на моделювання структур знання, які стоять за мовними одиницями, а також необхідністю вивчення способів структуризації знань та уявлень австралійців про сполучуваність етноконцепту БУМЕРАНГ з іншими концептами.

У зв'язку з цим **метою** нашої розвідки є реконструкція етноконцепту БУМЕРАНГ шляхом виявлення засобів когнітивно-семантичного втілення відповідної етнореалії в текстах австралійської поезії та розкриття механізмів його сполучуваності з іншими концептами.

Мета дослідження передбачає вирішення таких **завдань**: визначити комбінаторні потенції вербалізованого етноконцепту **БУМЕРАНГ** та описати реалізацію цих потенцій в австралійських поетичних текстах, звертаючи особливу увагу на комбінаторику в аспекті актуалізації структури досліджуваного концепту, а також охарактеризувати сполучуваність номінативної одиниці *бумеранг* та її похідних з номінативними одиницями, що вербалізують інші концепти.

Незважаючи на те, що про австралійську реалію – бумеранг, на сьогодні відомо багато, БУМЕРАНГ як концепт продовжує дивувати своєю специфічністю і загадковістю, залишаючи за собою право провокувати нас на нові дослідження і невинний процес пізнання, і досі.

«Говорити нове можна лише у випадку, якщо думка парадоксальна», зазначав Аристотель [1, с.977]. Парадоксальність – це порушення узгодженості між ustalеними поглядами на той чи інший порядок у звичному ході подій і явищ. Виявлення парадоксів є джерелом пізнання [8, с.768].

Саме з проблемою парадоксальності етноконцепту БУМЕРАНГ ми і стикнулися при вивченні структури цього концепту та аналізі мовних засобів втілення вказаної реалії в тканині австралійського поетичного твору.

У поетичному тексті парадоксальність сховано, імпліковано, читач реконструює її самостійно і таким чином відновлює межі семантичного поля, котрі змикають в одній точці те, що розбігається у різні боки і водночас прагне одне до одного, породжуючи рух – зміни і водночас повернення до початку, до архетипних значень[2].

Тезаурусний метод, який полягає в аналізі словникових дефініцій досліджуваних лексем у різного роду словниках: етимологічних, енциклопедичних, тлумачних, уможливив виявлення спектру концептуальних імплікацій архетипного шару етноконцепту БУМЕРАНГ, серед яких «смерть» і «повернення» є основними. Ці два протилежні складники досліджуваного концепту і стали причиною виникнення парадоксу.

Іноді виявити етноконцепт БУМЕРАНГ в поетичному тексті не легко, особливо якщо його актуалізовано імпліцитно. Наприклад, у вірші *My Country* (by Dorothea Mackeller) він подається у тісному сплаві з іншими культурними концептами «КРАЇНА», «ЛЮБОВ», які мають експліцитне вираження:

*Wherever I may die,
I know to what brown country
My homing thoughts will fly* (Mackeller, el.ref.).

Наведений уривок імплікує концепт ПОВЕРНЕННЯ. Автор подумки повертається до своєї рідної батьківщини (Австралії). Прикметник *brown*, який використовується в тексті вірша в номінативних сполученнях *brown streams*, *brown country*, імплікує суто австралійський пейзаж. Автора приваблює не тільки чарівний краєвид країни, він змальовує образ «Австралії» через негативні конотації, намагаючись передати всю її красу:

*I love a sunburnt country,
A land of sweeping plains,
Of ragged mountain ranges,
Of droughts and flooding rains.
I love her far horizons, ...
Her beauty and her terror....* (Mackeller, el.ref.).

Негативна оцінка, що передана лексемами «*sick*», «*die*», «*steady soaking rain*», «*grey clouds*», імплікує позитивне відношення автора до країни: «*core of my heart*», «*bless*»:

*Core of my heart, my country!
Her pitiless blue sky,
When, sick at heart, around us*

*We see the cattle die
But when the grey clouds gather,
And we can bless again...*

The steady soaking rain (Mackeller, el.ref.).

Концепт ЛЮБОВІ дається в опозиції «My love – your love» з використанням присвійних займенників, що підсилюють бажання людини, яка помирає, хоч тільки подумки повернутись назад. Магічний ЕФЕКТ БУМЕРАНГУ актуалізовано імпліцитно у сполучуваності з концептом ПОВЕРНЕННЯ як основної ознаки відповідної реалії. Використовуючи метафору: *Land of the rainbow gold* автор здійснює подвійний асоціативний перенос: *Land of boomerang*. По-перше: Австралія відома за своїми символами, серед яких бумеранг є одним з домінуючих; по-друге: веселка за формою має схожість з бумерангом. Вважаємо, що сполучуваність всіх трьох концептів: КРАЇНИ, ЛЮБОВІ і БУМЕРАНГУ побудована на протиріччі: образ країни – змальовано як позитивний так і негативний; любов – передається крізь прекрасне і жахливе; бумеранг – повернення і самотність (смерть).

Можливість текстуального втілення концепту БУМЕРАНГ визначається його здатністю комбінуватися з іншими концептами, що реалізується через сполучуваність у поетичних текстах відповідних лексем: повернення, руху, смерті, самотності, розваги тощо.

Комбінаторику, слідом за Г. Лейбницом, розуміємо як складову любого творчого акту [3], в якості якого у нашому випадку виступає поетичний текст, що вимагає спочатку аналізу (членування цілого на частини), а згодом і синтезу (поєднання частин в єдине ціле). Кожний аналіз може переходити до синтезу, маємо на увазі побудову нових, альтернативних суджень, а також понять, світоглядів, концептів, образів тощо.

Концепт зберігається у свідомості у двох типах пам'яті: комбінаторній і референційній [4]. Комбінаторну пам'ять концепту розуміємо як його здатність сполучуватись з іншими концептами, в той час як його референційна пам'ять виступає агентом, що відправляє читача до порогу свідомості. Додаткові значення в тексті створюються шляхом інтерпретації комбінаторних кіл сполучуваності концептів: їх значень, асоціацій, образів, тощо вилучених з минулих контекстів. Референційна пам'ять концепту залучає до себе попередні значення і конотації, поширюючи тим самим рамки концептосфери. До референтної пам'яті концепту вже закладена його комбінаторна пам'ять, яка допомагає здійснити декодування метафор та більш складних елементів концепту.

Для унаочнення механізму комбінаторики концепту розглянемо фігуру запропоновану Луллієм [4] (рис.1). Представлені кола (внутрішні і зовні) марковані буквами. Кола обертаються таким чином, що комбінації букв можна зчитати. Коли кола, що представляють різні концепти збігаються в одному пункті, можна говорити про сполучуваність концептів, а отримане сполучення букв є важливим додатковим компонентом їх структури. Рух і зупинка кіл комбінаторики (*arcs combinatoria*) нагадує нам гру в рулетку, коли ніхто з

присутніх не знає коли вона зупиниться і кінцевий результат може мати несподіваний ефект. Той самий принцип закладений і в сполучуваності концептів. Визначення коду комбінаторики концептів є перспективою подальшого дослідження.

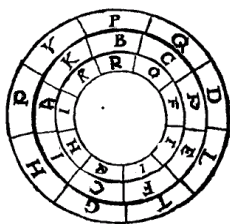

Рис.1. Механізм комбінаторики концептів

Найчастіше несподівані комбінації концептів зустрічаємо саме в поетичних текстах. Логіко-понятійне значення слів, що номінують концепт, сприймається і засвоюється з повсякденного життя, але більш важливі перцептивно-образний та аксіологічний компоненти концептів створюються в поетичних текстах.

Перейдемо до безпосереднього розгляду комбінаторики вербалізованого етноконцепту БУМЕРАНГ. Систематизуючи та узагальнюючи всі зв'язки лексичних одиниць, в яких об'єктивований етноконцепт БУМЕРАНГ в австралійських поетичних текстах, можна виділити такі основні комбінаторні потенції досліджуваного концепту Концепт БУМЕРАНГ має здатність сполучатися з концептами ЖИТТЯ, ЛЮБОВІ, КРАЇНИ, ЧАСУ, МИСТЕЦТВА.

Інтерпретаційний аналіз австралійських поетичних текстів свідчить, що образ «бумерангу» зазнає змін, трансформацій унаслідок чого він набуває нових конотативних значень, стає конотативним знаком – символом спустошеності, загубленості себе в оточуючому світі. Це стосується не тільки загубленості окремого індивіда у Всесвіті, але й неспроможності встановити зв'язок з минулим унаслідок асиміляції та адаптації вихідців місцевого населення (аборигенів) до завезеної культури, мови, що нав'язувались силоміць.

На сучасному етапі бумеранг виступає знаком самотності і відокремленості. Образ самотності найбільш повно актуалізовано в поетичному тексті *Ode to an Indian Summer* (Robert X. Quinn)

У наведеному уривку лексеми *empty*, *none*, *vacant* імлікують сему «самотності»:

*I'm looking for an **empty** field.*

*There's **none**, that can be found.*

*I finally found a **vacant** lot.*

*The weeds, flattened by the **frost**.*

*It's the only field that's **empty** (Quinn, el. ref.),*

Для номінації «бумерангу» використовуються лексеми *sticks*, і скорочення

'rangs: I give my 'rangs a toss.

I've gotten in the groove now.

My sticks are flying fine (Quinn, el. ref.).

Ідея самотності актуалізується імпліцитно і через характеристику пейзажу:

*The trees are **bare** and the leaves...
The blustering winds of **Autumn**
But the sun is **setting** quickly,
I'm running out of time.
These Autumn days are way too **short**,
Darkness comes too quickly,
For **winter** time is coming,
The wind is **hard**. The air is **cold** (Quinn, el. ref.).*

Символи самотності представлені лексичними одиницями: *autumn, setting sun, short autumn days, darkness, winter, bare trees, hard wind, cold air*. Аналіз мовних засобів репрезентації перцептивно-образного нашарування етноконцепту БУМЕРАНГ в австралійських поетичних текстах дав змогу зробити висновок, що образ самотності превалує над іншими.

Пропонуємо до розгляду поетичний текст *My Boomerang Won't Come Back* (Charlie Drake). Назва вірша відразу привертає увагу читача, бо бумеранг має властивість повертатись, однак назва як і численні повтори *My Boomerang Won't Come Back* свідчать про парадоксальність концепту. Вірш розповідає про юнака - аборигена, якого було вигнано з племені за те, що він не вмів кидати бумеранг. У вигнанні хлопець почував себе дуже самотньо і спустошено. Образ самотності у тексті передається лексичними одиницями *desert, rock*, що імплікують місцевість, позбавлену рослинності та убоге її обмеження, так само і життя без товариства позбавлено спілкування. Займенник *his way*, та австралійський неологізм *me boomerang* акцентують єдиного супутника, що супроводжує юнака, – «*boomerang*»:

*They **banished** him from the Tribe there
And sent him on **his** way.*

.....
*Sitting on a **rock** in the middle of the **desert**
with me boomerang in me hand (Drake, el. ref.).*

Невизначеність часу, проведеного наодинці, актуалізована модальним дієсловом *maybe*:

*For three long months he sat there,
Or **maybe** it was four*

У вірші *бумеранг* постає водночас як історичний і міфологічний образ, як обов'язковий атрибут славетного воїна-полювальника. Використання ще одного символу Австралії (кенгеру) допомагає найповніше розкрити досліджуваний етноконцепт. Ефект БУМЕРАНГУ посилюється на тлі цього символу. Графічно виделена пряма мова підкреслює значущість цього ефекту:

Kangaroo speaks: IF YOU THROW THAT THING AT ME, I'LL JUMP RIGHT ON YOUR HEAD!

Графічно передається і кидок, щоб акцентувати його важливість і актуалізувати візуальний ефект: *throwWWWW*.

Бумеранг як зброя є символом аборигенів, їх чеснот, якщо ти не вмєш вправно поводитися з ним то для племені ти ніщо:

*I can ride a kangaroo (Yeah, yeah.)
 Make kikaju stew (Yeah, yeah.)
 But I'm a big disgrace to th' Aborigine race.
 My boomerang won't come back (Drake, el. ref.).*

Численні повтори, які пронизують пісню, підсилюють значимість і важливість вміння правильно кидати бумеранг:

*I've waved the thing all over the place,
 Practised 'till I was black in the face...
 I'm a big disgrace to th' Aborigine race.
 My boomerang won't come back (Drake, el. ref.).*

Концептуальна імплікація архетипу «смерті і загибелі» передано у тексті за допомогою різнорівневих мовних засобів. Так, на фонетичному рівні, алітерацією, що виражена повтором літери **d** (Sound effects: First of boomerang wooshing through the air, and then an airplane motor. The plane's in a **d**eath **d**ive. **D**own, **d**own... **Lou**der and **lou**der. Explosion and flames.). На лексичному рівні імплікація загибель втілено у денотативних значеннях лексеми death, explosion flames. На змістовному рівні архетип смерті виражено у загибелі літака.

У вірші «No more boomerang» концепт БУМЕРАНГ комбінується з концептом ЧАС через опозицію: сучасне – минуле. Для сполученості концепту БУМЕРАНГ з минулим використано номінативні одиниці: firesticks (як ми пом'ятемо бумеранги використовувались для розведення вогнища), messagesticks (для передачі повідомлень). Вони мають спільну сему – sticks. Лексична одиниця the *woomera*, що позначає також зброю австралійських аборигенів, за звучанням подібна до *boomerang*, іноді це слово помилково використовувалось для номінації вказаної реалії:

*No more boomerang
 No more spear;
 Now all civilized-
 Colour bar and beer.

 No more sharing
 What the hunter brings.
 Now we work for money,
 Then pay back for things....
 Now we track bosses
 To catch a few bob (Noonuccal, el. ref.)*

Концепт БУМЕРАНГ комбінується з міні концептом ГРОШОВІ ВІДНОСИНИ. Гроші як і бумеранг мають властивість обертатися при здійсненні товаро-грошових відносин. Ця здатність передається в тексті через сему *back* (для порівняння: «*come back*» – «*pay back*»).

Дієслівні семи *track*, *catch* активують образ руху, що є характерним як для імплікації концепту ЧАСУ: все в світі мінливе, все змінюється, так і для етноконцепту БУМЕРАНГ: однією з розваг для австралійців є спостереження за траєкторією руху бумерангу. Невипадково зазначені семи використано і в

сполучуваності з концептом РОБОТА, адже бумеранг це і знаряддя праці, що використовувалось аборигенами у сільському господарстві.

Архетипна імплікація «смерті» етноконцепту БУМЕРАНГ репрезентована семами «the hunter», «sharing», бо історично бумеранг – зброя для полювання.

Наведений нижче текст The Boomerang (Tom Conally) демонструє той факт, що навіть короткий і стислий за формою поетичний текст японського стилю хайку є достатнім для сполучуваності концептів БУМЕРАНГ та МУЗИКА. Номінативною одиницею етноконцепту БУМЕРАНГ виступає сема *wings*. Спільною семою концептів БУМЕРАНГУ та МУЗИКИ є «звук». Метафорістичне порівняння шуму польоту бумерангу з симфонією «*a symphony in the air*», імплікує архетипну ознаку семи «музика»:

*One listens closely whistling softly a symphony in the air
wings whistling softly (Conally, el. ref.).*

У віршах «Life is Like a Boomerang» (E. M. DuBois) та «The boomerang in Life» (N. Wells) етноконцепт БУМЕРАНГ комбінується з концептом ЖИТТЯ. У тексті «The boomerang in Life» це відбувається за двома ознаками: 1. бумеранг – жива істота: *A boomerang has a mind and chooses a path*; 2. добрі та благородні дії повертаються (подібно бумерангу):... *you don't know when noble deeds and kind actions will one day return to you...*

Слід відмітити комбінаторику відразу чотирьох концептів ЖИТТЯ, ЧАСУ, МИСТЕЦТВА, БУМЕРАНГ у вірші «The art of repetition»:

*What is the time but a clock on the wall?
what is life without an intake of breath?
What is the world but a repeating swirl
of Birth and Death and Birth and Death*

.....

*A Boomerang of life
which never, ever changes... (C. Forbes, el. ref.).*

Аналіз австралійських поетичних текстів допомагає виявити причину парадоксу етноконцепту БУМЕРАНГ, осмислити явища і події шляхом протиставлення їх суттєвих ознак і властивостей. З одного боку бумеранг це повернення, а значить приєднання, єднання з колективом, возз'єднання, зустріч, а з іншого – це відчуття самотності, самоті, спустошеності. Це певного роду парадокс, адже концепт БУМЕРАНГ на сучасному етапі сприймається багатьма людьми навіть за межами Австралії перш за все як повернення. Це повернення людини в родину, на батьківщину, додому, до коханого і таке ін. Необхідно замислитись, чи може вона бути самотньою у родинному колі, поряд з коханими людьми, друзями.

Подвійне переплетення двох протилежних архетипних імплікацій *повернення-смерті* створює образ «спустошеності», який стає центральним в австралійських текстах поетичного твору.

Отже, в австралійських поетичних текстах імпліцитно через образ самотності активізовано парадоксальну сутність етноконцепту БУМЕРАНГ. Унаслідок неодноразового повернення до ідеї самотності, спустошеності

зазначений концепт набуває нових конотативних значень. Він перетворюється в культурний концепт завдяки розширенню свого глибинного концептуального виміру й отриманню додаткової смислової інтерпретації, повторення архетипних імплікацій «смерті» і «повернення», побудованих на протиріччі. Концепт БУМЕРАНГ зумовлює зміни у свідомості австралійців, та у такий спосіб сприяє появі нових смислів. Здійснене дослідження є відкритим у тому сенсі, що може бути продовжене як вивчення комбінаторики концептів, понятійно близьких до етноконцепту БУМЕРАНГ.

Література

Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории / Аристотель. – Минск: Литература, 1998. – 1392 с. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... доктора філол. наук:10.02.04 / Л. І. Белехова. – К.: КНЛУ, 2002. – 476 с. Лейбниц Г. В. Об универсальном синтезе и анализе... Соч в 4 тт. / Г. В. Лейбниц. – М.: Мысль, 1984. – т. 3, с. 122. Йейтс Ф. Искусство памяти. Луллизм как искусство памяти. Глава VIII [Электронный ресурс] / Ф. Йейтс. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/yates02/txt08.htm>. Крючкова Н. В. Лингвокультурное варьирование концептов / [В. Е. Гольдин]. – Саратов: Науч. кн., 2005. – 164 с. Луньова Т. В. Комбінаторика лексикалізованого концепту ГАРМОНІЯ (на матеріалі сучасних англomовних текстів) / Т. В. Луньова // Лінгвістика: зб. наук. праць ЛНПУ ім. Т. Шевченка. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – №3(6). – С. 14– 22. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование / В. М. Солнцев. – М.: Наука, Глав. ред. восточной л-ры., 1977. – 341 с. Kant Immanuel. Kritik der reinen Vernunft / With a new introduction by White Beck / I. Kant. – L.: Routledge / Thoemmes Press, 1994. – 856 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

Conally T. The Boomerang [Electronic reference] / T. Conally. – Access mode: <http://www.bvdrangs.com/poetry/haiku.html>. Drake C. My Boomerang Wont Come Back. Lyrics [Electronic reference] / C. Drake. – Access mode: <http://www.leoslyrics.com/listlyrics.php?hid=pjII6IuN7Ws%3D>. DuBois E. M. Life is like a boomerang [Electronic reference] / E. M. DuBois. – Access mode: <http://www.shelovesgod.com/library/poem.cfm?articleid=2861>. Forbes C. The Art Of Repetition [Electronic reference] / C. Forbes. – Access mode: http://www.everypoet.net/poetry/blogs/cameronforbes/the_art_of_repetition. Mackellar D. My Country [Electronic reference] / D. Mackellar. – Access mode: <http://www.imagesaustralia.com/mycountry.htm>. Noonuccal O. No More Boomerang [Electronic reference] / O. Noonuccal. – Access mode: <http://cheek.blogspot.com/2006/04/no-more-boomerang.html>. Quinn R. X. Ode to an Indian Summer [Electronic reference] / R. X. Quinn. – Access mode: <http://www.bvdrangs.com/poetry/indiansummer.html>. Wells N. The Boomerang In Life [Electronic reference] / N.Wells. – Access mode: <http://searchwarp.com/swa549255-the-boomerang-effect-in-life.htm>